

ÓZBEK TILI JAHON TILI BÓLA OLADIMI?

Umarov Sarvar

*Toshkent kimyo texnologiya instituti
Shahrisabz filiali Iqtisodiyot
yo'nalishi 1-bosqich talabasi*

Ilmiy rahbar: Dilnoza Ro'ziqulova

*TKTI Shahrisabz filiali Ijtimoiy-
iqtisodiy fanlar kafedrasida katta
o'qituvchisi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada ona tili – millatning ruhi ekanligi, o'zbek tiliga davlat tili maqomi berilgani va ona tili bo'lmish o'zbek tilining tarixi, rivojlanish jarayonlari va uni o'qitishning afzalliklari yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: o'zbek tili, jahon, hissa, qadimiy, millat, xalq, davlat, mustaqil, olimlar.

Kópchilik bilsa kerak, ózbek blogerlar ham, boshqa davlat blogerlari ham Ingliz tilini bilmasa ham inglizcha post yozishga intiladi.

Blogerlarni qóyib turaylik oddiy odamlarni ham biosida inglizcha statuslar tólib ketgan. Nima uchun? Chunki Ingliz tili quloqqa yaxshi eshitiladi tóg'rimi? Ingliz tilini bu darajaga yetib kelishiga albatta óz xalqi katta hissa qóshgan. Chunki dasturlash tili, xalqaro sertifikatlash tizimlarining kópi Ingliz tilida tuzilgan. Xósh, biz ózimizni tilni shu darajaga yetkaza olamizmi? Agar e'tibor bergan bólsangiz "Uzum market" va shunga óxshash onlayn dókonlardan róyxatdan ótayotganda 3 ta tilni tanlash turadi.

Bir necha kun avval Xitoyning shunga óxshash onlayn dókoniga kirgandim. U yerda faqat bitta xitoy tili bor edi. Bu usulda ham tilni rivojlantirsa bóлади. Lekin nega ózimizda shunaqa qila olishmaydi.

Ózimizda esa hali ham qora jentra, kotta bolla, sevgi, xiyonat... Xullas sanasam tugamaydigan jamiyatimizni chiritayotgan narsalar.

Hozirgi kunda ózbek tilida 50mln ga yaqin inson sózlashar ekan. Bu sonlarni kelajakda kópaytirib tilimizni xalqaro darajasiga chiqarish ózimizning qólimizda.

Til — millat ko'zgusi Qadimiy til sifatida e'tirof etilayotgan o'zbek tili xalqimiz uchun milliy qadriyat, o'zlikni anglash, mustaqil davlatchilik timsoli, ma'naviy boyluk, xalqimiz hayotidagi siyosiy-ijtimoiy, ma'naviy-ma'rifiy taraqqiyotida muhim ahamiyat kasb etib bormoqda. 1989-90-yillarda tilimizga sof o'zbek tilidagi ayrim so'zlarni kiritishga olimlarimiz ko'p harakat qildi. Masalan, "uchoq", "tayyora", "tikuchoq" singari so'zlarning asl ma'nosi berilsada, tushunsak ham

qabul qilmadik. Bu haligacha davom etmoqda. O'sha vaqtlarda qandaydir ko'zga ko'rinmas to'siq bordek tuyulardi. Ammo, bugun-chi, nima uchun talaffuzi o'z tilimizda aytiladigan, tushuniladigan so'zlarni inkor qilyapmiz.

Bugun milliy yetakchimiz boshchiligida tilimizni asrab-avaylash maqsadida qonun, bir nechta farmonlar qabul qilindi. Qonun bilan "O'zbek tili bayrami kuni" belgilandi. Tilga bo'lgan e'tibor amaliyotga ko'chirilib, mustaqil davlatchilik timsoli, bebaho ma'naviy boylik, buyuk qadriyat ekanligi namoyon etilmoqda.

Yoshlarimizni vatanparvarlik, milliy an'ana va qadriyatlarga sadoqat, ulug' ajdodlarimizning boy ma'naviy merosiga vorislik ruhida tarbiyalashda O'zbek degan nom va til ajdodlarimiz istagan holga keltirilmoqda. O'zbek tilini mamlakatimiz ijtimoiy hayotida to'laqonli ifodalanishini ta'minlasak va takomillashtirib borsak, yoshlarni milliy hamda umuminsoniy qadriyatlardan g'ururlanish ruhida tarbiyalasak, ona tiliga bo'lgan hurmati, mehr-muhabbati yanada ortib boraveradi.

Ana shundagina biz yurtimizdagi har bir fuqaroning davlat tilini bilishiga va buni burch va majburiyat sifatida his etishiga erishamiz.

O'zbek tili – millatning ruhidir. Til – davlat timsoli, mulki. Tilni asrash, rivojlantirish – millatning yuksalishi demak. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida davlat tilining maqomi huquqiy jihatdan mustahkamlab qo'yilgan. Shu tariqa o'zbek tili mustaqil davlatimizning Bayrog'i, Gerbi, Madhiyasi qatorida turadigan, qonun yo'li bilan himoya qilinadigan muqaddas davlat ramziga aylandi[1]. O'zbek tili (O'zbekcha yoki Turkiy O'zbekcha) — Oltoy tillari oilasining turkiy tillar turkumiga kiruvchi tildir. Ushbu til O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasiga muvofiq davlat tili hisoblanadi. Davlat tili haqidagi Qonun 1989- yil 21-oktabrda qabul qilingan.

1995-yil 21-dekabrda takomillashtirildi. O'zbek adabiy tili tarixi quyidagi davrlarni o'z ichiga oladi: Miloddan oldingi davrlardan to X asrlargacha bo'lgan davr. Bu davrdagi til fanda qadimgi turkiy til deb yuritiladi. Qadimgi xalq og'zaki ijodi namunalari, O'rxun-Enasoy yodgorliklari (VI-VII asrlar) shu tilda yaratilgan. XI-XIV asrlarda amalda bo'lgan til eski turkiy til deb ataladi. Mahmud Qoshg'ariyning «Devonu-lug'atit-turk» («Turk tillari devoni»), Yusuf Xos Hojibning «Qutadg'u bilig» («Saodatga yo'llovchi bilim»), Ahmad Yugnakiyning «Hibatul haqoyiq» («Haqiqatlar armug'oni»), Xorazmiyning «Muhabbatnoma», Rabg'uziyning «Qissai Rabg'uziy» asarlari shu tilda yaratilgan.

XV asrdan XIX asrning ikkinchi yarmigacha qo‘llangan til eski o‘zbek adabiy tili deb nomlangan. Atoyi, Sakkokiy, Sayfi Saroyi, Lutfiy, Alisher Navoiy, Bobur, Mashrab, Turdi, Maxmur, Gulxaniy, Muqimiy, Furqat, Zavqiy va boshqa ko‘plab ijodkorlarning asarlari shu tilda yaratilgan. XIX asrning ikkinchi yarmidan hozirgi davrgacha ishlatib kelayotgan til hozirgi o‘zbek adabiy tili deb ataladi. «Turkiston viloyati gazetisi» nashr qilina boshlagan vaqtdan (1870-yildan) e‘tiboran to hozirgi kungacha yaratilgan barcha asarlar hozirgi o‘zbek adabiy tilining namunalari hisoblanadi.

Bugungi kunda dunyoda 6809 ta til mavjud bo‘lib, ularning teng yarmi sakkizta davlat – Meksika, Indoneziya, Kamerun, Braziliya, Hindiston, Xitoy, AQSh va Rossiya xissasiga to‘g‘ri keladi. Eng ko‘p tilli mamlakat sifatida Hindiston tan olinadi. Bu mamlakatda axoli 845 til va laxjada so‘zlashadi. Ikkinchi o‘rinda esa 600ta til va shevada so‘zlashuvchi Papua — Yangi Gvineya turadi. Sayyoramizda eng ko‘p aholi so‘zlashadigan til sifatida xitoy, ingliz va ispan tillari tan olingan. Birinchi o‘nlikka hindi, bengal, arab, portugal, nemets, rus va yapon tillari ham kiritilgan. Jaxon tillarining atigi 4 foizi Yevropa qitasiga to‘g‘ri kelsada, eng ko‘p so‘zlashuvchi tillarning teng yarmi “ko‘hna qita”da ekani ma‘lum bo‘ldi. 341 million kishi ingliz tilini ona tili sifatida tan oladi, biroq yana 350 million kishi bu tilni ikkinchi ona tili sifatida ko‘rishini ma‘lum qilgan. Taxlilchilar xitoy va ingliz tillari foydalanish bo‘yicha o‘z mavqeini oshirib borayotganini aytishadi. Vaziyatni o‘rganayotgan kuzatuvchilarning fikricha, foydalanuvchilar soni bo‘yicha ayni damda ingliz tili yetakchilik qilayotgan bo‘lsa, XXI asr o‘rtalariga borib, xitoy tili asosiy til bo‘lib olishi mumkin. Mavjud tillarining 90% ning har biridan 100.000 aholi foydalanadi. Mana shuning o‘ziyoq bu tillarning kelajagi qorong‘uligidan dalolat beradi. Bugungi kunda 357 tilda atigi 50 nafar kishi so‘zlashar ekan. 46 tildan esa atigi bir kishining foydalanishi aytiladi. Ularning o‘limi bilan bu tillar ham yo‘qoladi. Olimlarning fikricha, til yashab qolishi uchun undan kamida bir millon kishi so‘zlashishi kerak ekan. Biroq bunday tillar dunyoda atigi 250 tadir. O‘zbek tili ham mana shu 250taning ichida ekani quvonarli, albatta. YUNESKO tomonidan nashr qilinadigan «Yo‘qolib ketish xavfi arafasida turgan jahon tillari atlasida»da Yevropadagi 50ta, Tinch okeani mintaqasida esa 200ta til yo‘qolib ketish arafasida ekani ta’kidlanadi. Afrikadagi 1400ta tildan 600tasi kelajakda, 250tasi esa yaqin orada butunlay yo‘qolishi xaqida bong urilmoqda. AQSh hududlariga yevropaliklar qadam qo‘yganlarida bu mintaqada minglab tillar mavjud edi. Ayni damda shimoliy Amerika hindularning kamida

150ta tili saqlanib qolgan. Leyptsig universiteti xodimi Baltazar Bikelyaning soʻzlariga qaraganda, Kavkazda atigi 3-4 kishi soʻzlashuvchi tillar bor. YUNESKO xomiyligida Leyptsigda boʻlib oʻtgan lingvistlarning xalqaro anjumanida kam sonli xalqlarning tillari yoʻqolib ketishiga globalizatsiya aybdor ekani aytiladi. Biroq ayrim taxlilchilar, tillarning yoʻqolishiga globalizatsiyadan tashqari ayrim xukumatlar olib borayotgan siyosat xam aybdor ekanini eslatib oʻtishdi. Bu kabi vaziyat asosan Afrika mamlakatlarida uchramoqda. Olimlar insoniyat tarixida 9000 mingdan ortiq til yoʻq boʻlib ketganini aytishadi. Nafaqat bosib olingan xududlardagi xalqlarning tillari, balki fothlarning tillari xam yoʻqolib ketgani tarixdan ma'lum. Bu borada qadimgi yunon, oromiy, lotin, sanskrit, vediy, assuriy, qadimgi fors tillarini misol sifatida keltirish mumkin. YUNESKO mutaxassislari oʻlib va yoʻqolib borayotgan tillarni qutqarib qolish mumkinligini aytishadi. Misol tariqasida oʻtgan asrning 80 yillarida atigi 8 kishi soʻzlashgan Yaponiyaning Xokkaydo orolidagi ayn tilini keltirish mumkin. Bugungi kunda tiklangan bu tilda bir necha ming kishi gaplashmoqda. Ikki ming yil davomida oʻlik til xisoblanib kelingan ivrit tili xam qayta iste'molga kiritildi. Bugungi kunda ivrit tilida 9 million kishi suxbatlashadi. Qadimda xalqlar oʻz turar joylaridan majburan koʻchirilganlari bois ular boshqa mintaqalarda soʻzlashuvchi xalqlar bilan qorishib ketib, ularni tillarini oʻzlashtirishga majbur boʻlgan. Lotin Amerikasidagi ayrim xalqlar esa alkogol va giyoxvand moddalar iste'moli tufayli yoʻq boʻlib ketgan. Endilikda esa kichik bir xalq yoshlarining kelajagi porloq sifatida koʻriladigan ikkinchi xalq tilidan foydalanishga urinayotgani bois tillar yoʻqolmoqda. Qachonki bolalar oʻz ona tillarida oʻqishni toʻhtatar ekan, oʻsha til yoʻqolib ketish arafasiga kelib qoladi. Tillarni saqlab qolish bu oʻsha xalqning madaniyati, urf-odati, rasm-rusumlarining saqlanib qolinishini anglatadi. Chunki, xalq taqdiri til taqdiri bilan bevosita bogʻliq. Til har bir millat madaniyatining oʻzagidir. Shu sababli ham tilning saqlanishi xalq taraqqiyoti va kelajagini belgilaydi. Til xalqni birlashtiradi, tarbiyalaydi, oʻqitadi, urf-odat, ananalarini saqlaydi. Shunday ekan, ona tilimizning xalqaro miqyosdagi obroʻ-e'tiborini yuksaltirishda, uni milliy va umumbashariy tushunchalar asosida taraqqiy etgan tillar safiga qoʻshishda har birimiz tilimizga chuqur hurmat bilan yondashimiz kerak.

Foydalangan adabiyotlar ro'yxati:

1. Oʻzbekiston milliy ensiklopediyasi (2000-2005)
2. Oʻzbek xalq bayramlari. "Sharq". T.2002
3. Xalq soʻzi», 2001 yil, 25 oktyabr

4. Сабирова, Н. Э. (2017). Поэтические символы: становление и эволюция. Молодой ученый, (3), 684-686.
5. Abdurahmanova, M., & Malikova, Z. (2022). O 'ZBEK TILIDA SOTSIOLEKT. FAN, TA'LIM, MADANIYAT VA INNOVATSIYA, 1(2), 104-107.
6. Saodat, I., & Ma'suda, E. (2023, April). BILINGVIZM TURLARI VA IKKINCHI TIL LEKSIK BAZASI. In INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCES WITH HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS (Vol. 1, No. 14.04, pp. 185-188).
7. Tursunaliyevna, A. M. (2022). EKOLINGVISTIKA TILSHUNOSLIKNING YANGI SOHASI SIFATIDA. FAN, TALIM, MADANIYAT VA INNOVATSIYA, 1(2), 82-84.
8. Abdurahmanova, M. (2021). LEGAL FUNDAMENTALS OF LAND RESOURCES OF USANCE TO ACHIEVE ECONOMIC EFFICIENCY. Экономика и финансы (Узбекистан), (Спецвыпуск 4), 187-189.
9. Zulkhumor, K. (2021). Semantics and lingu-culturological features of old uzbek lexemans. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 11(8), 488-497.
10. https://uz.wikipedia.org/wiki/O'zbek_tili
11. <https://alifbo.tech.blog> 6. <http://uza.uz/uz/politics/prezident-shavk>